

ОРГАНІЗАЦІЯ МАСОВОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Конох А. П.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-4283-9317
konoch105@ukr.net*

Маковецька Н. В.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму, рекреації та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-3735-2205
natalia.v.mak@gmail.com*

Конох А. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму, рекреації та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orsid.org/0000-0001-9719-0418
konoh92@gmail.com*

Притула О. Л.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orsid.org/0000-0001-8800-8207
prityla1970@ukr.net*

Ключові слова: *масова
фізична культура, спорт,
ринкова економіка,
організація, державно-
приватне партнерство,
здоровий спосіб життя,
інфраструктура, рекреація.*

У статті розглянуто теоретико-методичні й організаційні засади розвитку масової фізичної культури і спорту в умовах ринкової економіки. Визначено актуальність дослідження, що зумовлена потребою суспільства у збереженні та зміцненні здоров'я населення, підвищенні рівня рухової активності й формуванні культури здорового способу життя. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку фізкультурно-спортивної сфери, серед яких – зростання ролі приватного сектору, комерціалізація спортивних послуг, інтеграція масового спорту з туристично-рекреаційною діяльністю. Окреслено основні проблеми, що перешкоджають ефективній організації масової фізичної культури: брак державного фінансування, нерівномірність розвитку інфраструктури, низька мотивація населення, обмежені можливості співпраці між державними структурами, бізнесом і громадськими організаціями.

Особливу увагу приділено аналізу впливу ринкових механізмів на розвиток сфери фізичної культури і спорту, зокрема конкуренції, диверсифікації послуг, залученню інвестицій, меценатству та грантовій підтримці. Розглянуто сучасні моделі організації масового спорту: державні програми, муніципальні ініціативи, діяльність приватних фітнес-клубів і корпоративних структур, громадських організацій, а також зарубіжний досвід, що може бути адаптований в Україні. Підкреслено необхідність застосування комплексного підходу, що поєднує державне регулювання, приватну підприємницьку ініціативу та громадську активність. У висновках доведено, що ефективна організація масової фізичної культури і спорту в ринкових умовах потребує впровадження моделей державно-приватного партнерства, використання цифрових технологій у сфері фізичної активності, розвитку туристично-рекреаційних форм масового спорту, а також формування нової соціальної культури здорового способу життя. Отримані результати можуть стати основою для подальших наукових досліджень та практичних рішень у сфері фізичної культури і спорту.

ORGANIZATION OF MASS PHYSICAL CULTURE IN THE CONDITIONS OF A MARKET ECONOMY

Konokh A. P.

*Doctor of pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and Methods of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4283-9317
konoch105@ukr.net*

Makovetska N. V.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Tourism, Recreation and Hotel
and Restaurant Business
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3735-2205
natalia.v.mak@gmail.com*

Konokh A. A.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Tourism, Recreation and Hotel
and Restaurant Business
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orsid.org/0000-0001-9719-0418
konoh92@gmail.com*

Prytula O. L.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orsid.org/orsid.org/0000-0001-8800-8207
prityla1970@ukr.net*

Key words: *mass physical culture, sport, market economy, organization, public-private partnership, healthy lifestyle, infrastructure, recreation.*

The article examines the theoretical, methodological and organizational principles of the development of mass physical culture and sports in a market economy. The relevance of the study is determined, which is due to the need of society to preserve and strengthen the health of the population, increase the level of physical activity and form a culture of a healthy lifestyle. Modern trends in the development of the physical culture and sports sphere are analyzed, including the growth of the role of the private sector, the commercialization of sports services, the integration of mass sports with tourism and recreational activities. The main problems that hinder the effective organization of mass physical culture are outlined: insufficient state funding, uneven development of infrastructure, low motivation of the population, limited opportunities for cooperation between state structures, business and public organizations.

Particular attention is paid to the analysis of the impact of market mechanisms on the development of the sphere of physical culture and sports, in particular competition, diversification of services, attraction of investments, patronage and grant support. Modern models of mass sports organization are considered: state programs, municipal initiatives, activities of private fitness clubs and corporate structures, public organizations, as well as foreign experience that can be adapted in Ukraine. The need for an integrated approach that combines state regulation, private entrepreneurial initiative and public activity is emphasized.

The conclusions prove that effective organization of mass physical culture and sports in market conditions requires the implementation of models of public-private partnership, the use of digital technologies in the field of physical activity, the development of tourist and recreational forms of mass sports, as well as the formation of a new social culture of a healthy lifestyle. The results obtained can become the basis for further scientific research and practical solutions in the field of physical culture and sports.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними трансформаціями, інтеграційними процесами в європейському та світовому просторі, а також підвищеною увагою до збереження та зміцнення здоров'я населення. В умовах глобалізації та ринкових відносин саме масова фізична культура і спорт виступають важливим чинником гармонійного розвитку особистості, соціальної інтеграції громадян, формування здорового способу життя та зниження ризиків захворюваності [2]. Проте, незважаючи на стратегічне значення цього напрямку, стан організації масової фізичної культури в Україні досі не можна вважати задовільним [1].

Проблема полягає в тому, що існує суттєвий розрив між задекларованими державними пріо-

ритетами та реальними умовами функціонування сфери фізичної культури і спорту. Брак фінансування, зношена матеріально-технічна база, нерівномірний доступ до спортивної інфраструктури в містах і сільській місцевості, слабка мотивація населення до систематичних занять фізичними вправами – усе це обмежує можливості ефективної реалізації державних і регіональних програм. Складність ситуації підсилюється тим, що в умовах ринку відбувається поступова комерціалізація спортивної діяльності, коли значна частина послуг стає недоступною для соціально вразливих категорій громадян.

Водночас на ринку з'являються приватні ініціативи – фітнес-клуби, студії здоров'я, корпоративні спортивні програми, які частково компенсують брак державних ресурсів [1]. Важливою

тенденцією є інтеграція масового спорту з туристично-рекреаційною сферою, що особливо актуально для регіонів із розвиненим природним і культурним потенціалом [2].

Особливу увагу варто приділити регіональному аспекту проблеми. Так, у Запорізькому регіоні, де поєднуються індустріальний характер економіки, високі екологічні навантаження та потреба у відновленні трудового потенціалу населення, розвиток масового спорту має виняткове значення. Однак тут спостерігаються низька активність молоді й дорослого населення у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності, нерівномірність розвитку інфраструктури та залежність від ініціативи окремих органів місцевого самоврядування чи приватних структур.

Отже, постає науково-практична проблема: як розробити та впровадити ефективні моделі організації масової фізичної культури і спорту в умовах ринкової економіки, що враховували б потреби населення, ресурсні можливості держави та специфіку окремих регіонів. Її вирішення потребує міждисциплінарного підходу, аналізу міжнародного досвіду, а також систематизації вітчизняних практик, що здатні забезпечити підвищення рівня фізичної активності населення та зміцнення здоров'я нації.

Важливим є також вплив глобалізаційних процесів: поширення фітнес-індустрії, цифрових платформ для занять спортом, міжнародних програм.

Метою статті є визначення теоретичних і практичних засад організації масової фізичної культури і спорту в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Масова фізична культура і спорт становлять важливу соціальну підсистему суспільства, яка інтегрує фізичну активність, рекреацію та спортивно-оздоровчі практики в повсякденному житті населення. Їхнє основне призначення полягає у зміцненні здоров'я, забезпеченні гармонійного розвитку особистості та сприянні соціальній інтеграції громадян. Науковці (В. Платонов, Н. Москаленко, О. Тимошенко й інші) визначають масову фізичну культуру як систематичну діяльність, спрямовану на залучення широких верств населення до занять фізичними вправами, що має оздоровчу, освітню та виховну спрямованість.

Сутність масового спорту розкривається через його ключові характеристики: доступність (відкритість для всіх соціальних груп, незалежно від віку, статі чи фізичних можливостей); рекреаційність (задоволення потреб у відпочинку, дозвіллі, зміцненні фізичного та психічного стану); соціальну інтеграцію (об'єднання громади у спільній діяльності, формування соціального капіталу); превентивність (профілактика захворювань, зни-

ження ризиків девіантної поведінки, подолання соціальної ізоляції). У такому контексті масова фізична культура постає як комплексний соціально-культурний феномен, що поєднує рекреаційні, освітні та виховні складники, виконує водночас функції підсистем охорони здоров'я, культури й освіти.

Багатофункціональність масового спорту пояснює його стратегічне значення. Оздоровча функція реалізується у зміцненні фізичного стану населення, профілактиці хронічних захворювань, розвитку рухової активності й імунітету. Виховна та соціалізаційна функції сприяють формуванню дисципліни, колективної взаємодії, толерантності, що особливо важливо для дітей і молоді. Інтеграційна функція виявляється у створенні умов для міжпоколінневої комунікації, розвитку інклюзивного середовища для людей з інвалідністю. Економічна функція полягає у створенні робочих місць (тренери, менеджери, інструктори), стимулюванні розвитку спортивного туризму, сфери дозвілля та індустрії оздоровчих послуг. Культурна функція формує традиції фізичної активності як частину національної ідентичності, підтримує престиж здорового способу життя. Нарешті, превентивна функція сприяє зниженню рівня девіантної поведінки серед молоді, формуванню стійких позитивних життєвих орієнтацій та соціальної стабільності [5].

Теоретичні засади організації масового спорту тісно пов'язані з міжнародними документами та практиками. Зокрема, Європейська хартія спорту (Рада Європи, 1992 р.; оновлена у 2021 р.) закріплює принцип «спорт для всіх» та наголошує на обов'язку держави забезпечити доступність спортивних послуг [9]. Глобальний план дій ВООЗ з фізичної активності на 2018–2030 рр. визначає завдання щодо зниження фізичної інертності населення на 15% шляхом створення безпечних і доступних умов для занять [6]. У скандинавських країнах ключовим чинником є муніципальні програми та пріоритетність безкоштовного доступу до спортивної інфраструктури. Німецька модель вирізняється широким залученням спортивних клубів як громадських організацій, які отримують державну підтримку й активно залучають населення у фізкультурно-спортивну діяльність [7; 8].

Українська організаційно-правова система загалом відповідає європейським принципам «спорт для всіх», однак стикається з низкою викликів [3]. Серед ключових проблем виокремлюють: брак фінансування з місцевих бюджетів, нерівномірність розвитку спортивної інфраструктури між містом і селом, слабку взаємодію державних структур із приватним сектором і громад-

ськими організаціями. Це зумовлює обмежений доступ частини населення до систематичних занять фізичною культурою.

Науковці наголошують, що подальший розвиток масової фізичної культури в Україні можливий лише за умови вдосконалення організаційних моделей [1; 2; 4]. Перспективними вважаються розширення державно-приватного партнерства, упровадження локальних програм здоров'я на рівні територіальних громад, активніше залучення громадських об'єднань до управління сферою, а також створення інклюзивних умов для людей із різним рівнем фізичних можливостей. Такий підхід забезпечить підвищення фізичної активності населення, покращення показників здоров'я та формування культури активного дозвілля, що безпосередньо впливає на якість людського капіталу та соціальне благополуччя країни [5].

Розвиток фізичної культури та масового спорту в регіоні є важливим складником суспільного здоров'я, соціальної інтеграції та економічного розвитку. Запорізький район має низку специфічних факторів – індустріальний профіль, демографічна структура, просторові особливості (міські та сільські громади, розташування вздовж водних ресурсів), – що формують як проблеми, так і унікальні можливості для розвитку фізичної культури та масового спорту.

Запорізький регіон посідає особливе місце в контексті розвитку масового спорту та фізичної культури в Україні, оскільки поєднує унікальні історико-культурні традиції з динамічними ринковими підходами до організації спортивного дозвілля.

По-перше, важливим чинником є козацька культурна спадщина, що збереглася в ідентичності регіону й активно використовується як підґрунтя для формування тематичних спортивно-туристичних програм. Популяризація національних видів бойових мистецтв, фестивалі «Спортивне козацтво» та культурно-історичні реконструкції сприяють не лише розвитку фізичної активності, але й формуванню патріотичного світогляду серед молоді.

По-друге, у регіоні реалізуються масштабні інфраструктурні проекти, спрямовані на відновлення та модернізацію спортивних майданчиків у територіальних громадах, розвиток шкільних спортивних клубів, створення умов для доступності спорту в сільській місцевості. Це відповідає загальнонаціональним тенденціям децентралізації та розвитку громад.

По-третє, варто відзначити активність приватного сектору. У місті Запоріжжі функціонує широка мережа фітнес-центрів і спортивних студій, які впроваджують сучасні методики тренувань – від функціональних програм (CrossFit, TRX, HIIT) до спеціалізованих напрямів для різних вікових і соціальних груп. Це свідчить про поступове формування конкурентного середовища у сфері спортивно-оздоровчих послуг, яке підвищує їх якість та доступність.

Особливого значення набувають соціально орієнтовані проекти, що поєднують спорт із громадською активністю. Прикладом є ініціатива «Запоріжжя RUN», яка організовує масові забіги із залученням широких верств населення, поєднує фізичну активність із благодійними й освітніми заходами. Такі акції мають подвійний ефект – формування спортивної культури та консолідацію громади навколо спільних соціальних цінностей.

Важливим напрямом також є співпраця з освітніми установами. Зокрема, Запорізький національний університет активно впроваджує програми з популяризації фізичної культури серед студентської молоді, реалізує наукові дослідження щодо здоров'язбережувальних технологій та інтегрує інноваційні підходи до освітнього процесу.

Таким чином, розвиток масової фізичної культури в Запорізькому регіоні базується на комплексному підході, що поєднує традиційні культурно-історичні елементи з інноваційними ринковими механізмами та соціальними ініціативами. Це створює унікальну модель, здатну забезпечити не лише підвищення рівня фізичної активності населення, але й формування сталих соціальних практик здорового способу життя.

Висновки. Організація масової фізичної культури в умовах ринкової економіки потребує комплексного підходу, що поєднує державне регулювання, приватні ініціативи й активність громадянського суспільства. Важливими напрямками є розширення джерел фінансування, створення сучасної інфраструктури, популяризація здорового способу життя та інтеграція масового спорту у туристично-рекреаційному просторі. Запорізька модель, що поєднує культурні традиції, державну підтримку, місцеві ініціативи та сучасний ринковий підхід, може стати прикладом для інших регіонів, за умов належного рівня управління та ресурсного забезпечення.

Перспективним є використання зарубіжного досвіду, упровадження цифрових технологій та формування культури активного дозвілля серед різних груп населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва О. Масова фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: тенденції розвитку. Київ : НУФВСУ, 2020.
2. Базильчук О. Організаційно-економічні засади розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні. Житомир : Вид-во ЖДТУ, 2021.
3. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808–XII (зі змінами).
4. Круцевич Т. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література, 2018.
5. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності до 2025 р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Київ : КМУ, 2016.
6. Global Action Plan on Physical Activity 2018–2030: More Active People for a Healthier World / World Health Organization. Geneva : WHO, 2018.
7. European Sports Charter. Strasbourg : Council of Europe, 2021.
8. Henry I., Ko L. Sport and the Market Economy: International Perspectives. London : Routledge, 2019.
9. Sotiriadou P., De Bosscher V. Managing High Performance Sport and Mass Sport Participation: A Comparative Perspective. *International Journal of Sport Policy and Politics*. 2018. № 10 (2). P. 237–256.

REFERENCES

1. Andrieieva, O.V. (2020). Masova fizychna kultura i sport u suchasnomu suspilstvi: tendentsii rozvytku. Kyiv: NUFVSU.
2. Bazylichuk, O.M. (2021). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku sfery fizychnoi kultury i sportu v Ukraini. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDTU.
3. Zakon Ukrainy "Pro fizychnu kulturu i sport" vid 24.12.1993 r. № 3808–XII (zi zminamy).
4. Krutsevych, T.Yu. (2018). Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia. Kyiv: Olimpiiska literatura.
5. Natsionalna stratehiia z ozdorovchoi rukhovoi aktyvnosti do 2025 r. "Rukhova aktyvnist – zdorovy sposib zhyttia – zdorova natsiia". Kyiv: KМУ, 2016.
6. World Health Organization. (2018). Global Action Plan on Physical Activity 2018–2030: More Active People for a Healthier World. Geneva: WHO.
7. European Sports Charter. (2021). Strasbourg: Council of Europe.
8. Henry, I., Ko, L. (2019). Sport and the Market Economy: International Perspectives. London: Routledge.
9. Sotiriadou, P., De Bosscher, V. (2018). Managing High Performance Sport and Mass Sport Participation: A Comparative Perspective. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 10 (2), 237–256.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.10.2025
 Дата публікації: 28.11.2025